

[997]

COĞRAFI BİLGİ SİSTEMLERİ VE UZAKTAN ALGILAMA TEKNİKLERİ YARDIMIYLA TARİHİ KENT PEYZAJI ANALİZİ

Müge ÖZTÜRK¹, Hakan DOYGUN²

¹ Arş. Gör., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 46100, Kahramanmaraş mugeozturk36@gmail.com

² Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 46100, Kahramanmaraş doygun@ksu.edu.tr

ÖZET

Tarihi bundan 7500 yıl öncesine dayanan Gaziantep kent yerleşimi, Kalkolitik dönemden Tunç çağına ve Roma döneminden Osmanlı dönemine kadar geçen uzun zaman diliminde birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Tarihi Gaziantep kenti; kalesi, geleneksel ticari merkezi, çok sayıdaki anıtsal yapısı ve bunların etrafında yer alan geleneksel konut dokuları ile birlikte günümüze kadar varlığı sürdürmüştür. Tarihi kentte zaman içerisinde fiziksel çevrede tahribatlar ve dönüşümler olmasına karşın, genel tarihi karakter yapıları ile günümüze kadar ulaşabilmiştir. Yapılan yeni düzenlemeler ile mevcut olanaklar ile son dönemde Gaziantep'te çeşitli ölçeklerde birçok koruma uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada, yapılan yeni düzenlemeler yardımıyla güncel uygulama imar planı ve uzaktan algılama verileri kullanılarak coğrafi bilgi sistemi ortamında kentin tarihi peyzaj karakter sınıflarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Gaziantep kentinin tarihi dokusunda yaşanan değişimler ve bu sürecin tarihi Gaziantep kentindeki etkileri incelenmiş, tarihi peyzaj karakter tipleri ile kentsel kimlik arasındaki ilişkiler ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: CBS, Gaziantep, Kent tarihi, Peyzaj analizi, Uzaktan algılama

ABSTRACT

ANALYSIS OF HISTORICAL URBAN LANDSCAPE BY MEANS OF GEOGRAPHICAL INFORMATION SYSTEMS AND REMOTE SENSING TECHNIQUES

Settlement of Gaziantep city's history back to before the year 7500, it has hosted many civilizations the Chalcolithic period from the Bronze Age and Roman era long past the time period until the Ottoman period. Historical Gaziantep city continued presence until today with the castle, the traditional commercial center, monumental structures in many places and areas around them with traditional housing tissue. Although destruction and transformations on physical environment in time in the historic city, has survived to the overall historic character of buildings. Recently was carried out many conservation practices at various scales in Gaziantep with made new regulations and current opportunities. In this study, was aimed to determine historical landscape character classification using data from remote sensing, geographic information system by means of new regulations, current implementary development plan. It has investigated the effects of changes of historical tissue and this process on historic Gaziantep city, has demonstrated historic landscape character types with the relationship between urban identity.

Keywords: GIS, Gaziantep, Historical urban, Landscape analysis, Remote sensing

1.GİRİŞ

Günümüzün getirdiği sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmeler kent mekânlarında bir dizi yeni değişim ve dönüşüme neden olmuştur. Günümüz kentleri artık eski geleneksel dokusundan uzaklaşmakta ve kenti kimliğini kaybetmektedir. Kentin kimliğini oluşturan etmenler arasında tarihi ve kültürel değerleri, mimarisi, sosyal yapısı, coğrafyası, içinde yaşayan uygarlıkları, yerel gelenekleri, yaşam biçimi, topografyası, bitki örtüsü, iklimi, jeopolitik konumu yer almaktadır (Lynch, 1960).

Peyzajların tanımlanması, korunması ve yönetilmesi konusunda en etkili sözleşme olan Avrupa Peyzaj Sözleşmesi gereğince sadece doğal peyzajların değil aynı zamanda kültürel peyzajlarının da ortaya konulması konusunda bilimsel veri eksikliği olduğu belirtilmiştir (Atik ve ark., 2010). Kültürel peyzajlar sadece tarihi ve arkeolojik alanlardan oluşmazlar insan etkisiyle olan yerleşimler, tarım alanları, ulaşım ağları gibi kent çevresi ve kentsel olmak üzere insan izinin bulunduğu diğer örnekleri de içermektedir (Council of Europe, 2000).

Bu çalışmada, geçmişten günümüze birçok uygarlığın yaşadığı, ülkemizde en eski yerleşimlerden biri olan Gaziantep kentinin tarihi karakterinin belirlenmesinde uzaktan algılama tekniklerine dayalı bir yaklaşım benimsenmiştir. Elde edilen sonuçların, peyzaj analizine yönelik benzer araştırmalar için örnek oluşturması beklenmektedir.

2.MATERYAL VE YÖNTEM

2.1.Materyal

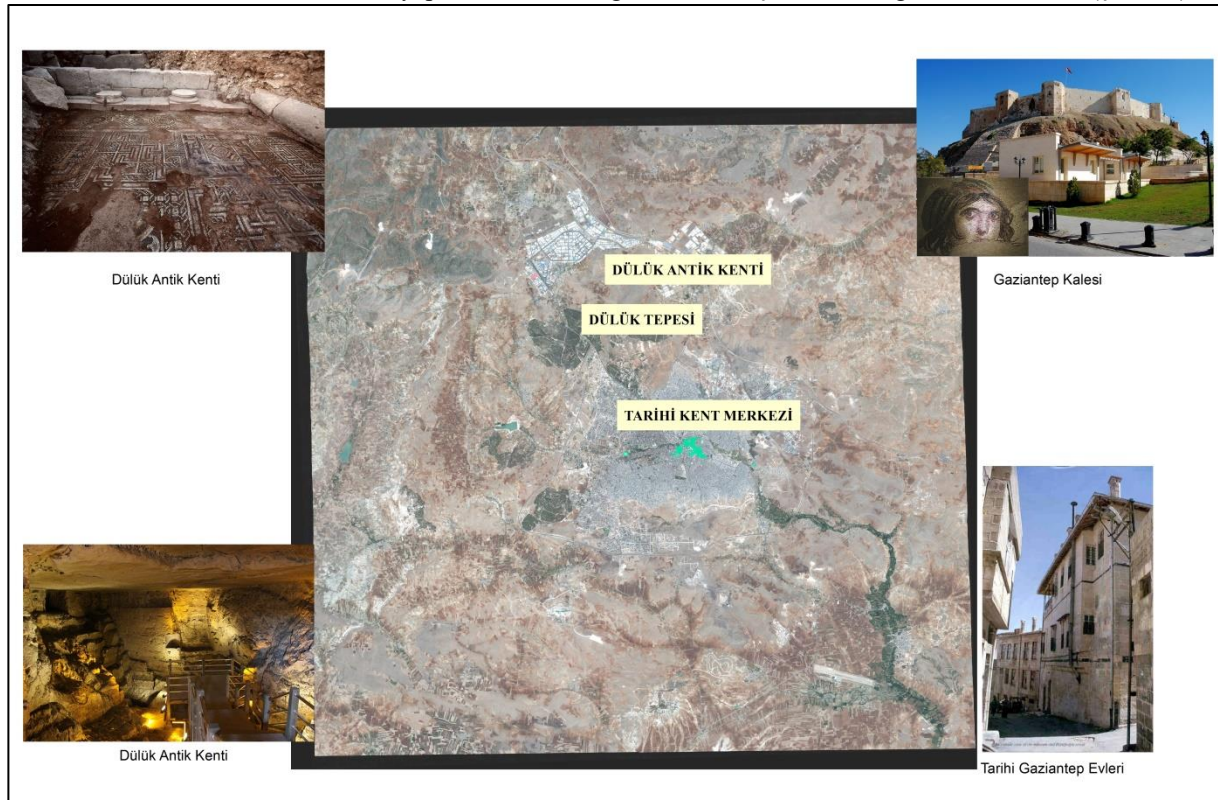
Çalışma alanı olarak seçilen Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Gaziantep kenti tarihi, sanayi, ticaret ve turizm alanındaki gelişmişliği ile ülkemizin önemli yerleşimleri arasında yer almaktadır. Kentin 5.000 yıllık tarihi boyunca sayısız medeniyetlere ev sahipliği yapması ve dünya üzerindeki konumu önemini iyice artıran bir unsurdur (Url-1). Gaziantep ili nüfusu 1.899.466 olup nüfus yoğunluğu açısından Güneydoğu Anadolu Bölgesinin en büyük, Türkiye'nin ise 8. büyük şehridir (Url-2).

2.2.Yöntem

Bu çalışmada ArcGIS, NetCAD ve E-cognition yazılımları kullanılarak Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ortamında, kentin tarihi dokusunu belirlemeye yönelik peyzaj karakter analizi uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Alana ait doğal ve kültürel sayısal veri katmanları öncelikli olarak kurumlardan temin edilmiş, daha sonra bu veriler CBS ortamında çakıştırılarak bölge düzeyinde peyzaj karakter tipleri ortaya konulmuştur. Tarihi ve arkeolojik alanların belirlenmesinde ayrıca Gaziantep ili Şehitkâmil ve Şahinbey ilçelerine ait 1: 1000 ölçekli uygulama imar planlarından yararlanılmıştır.

3.BULGULAR

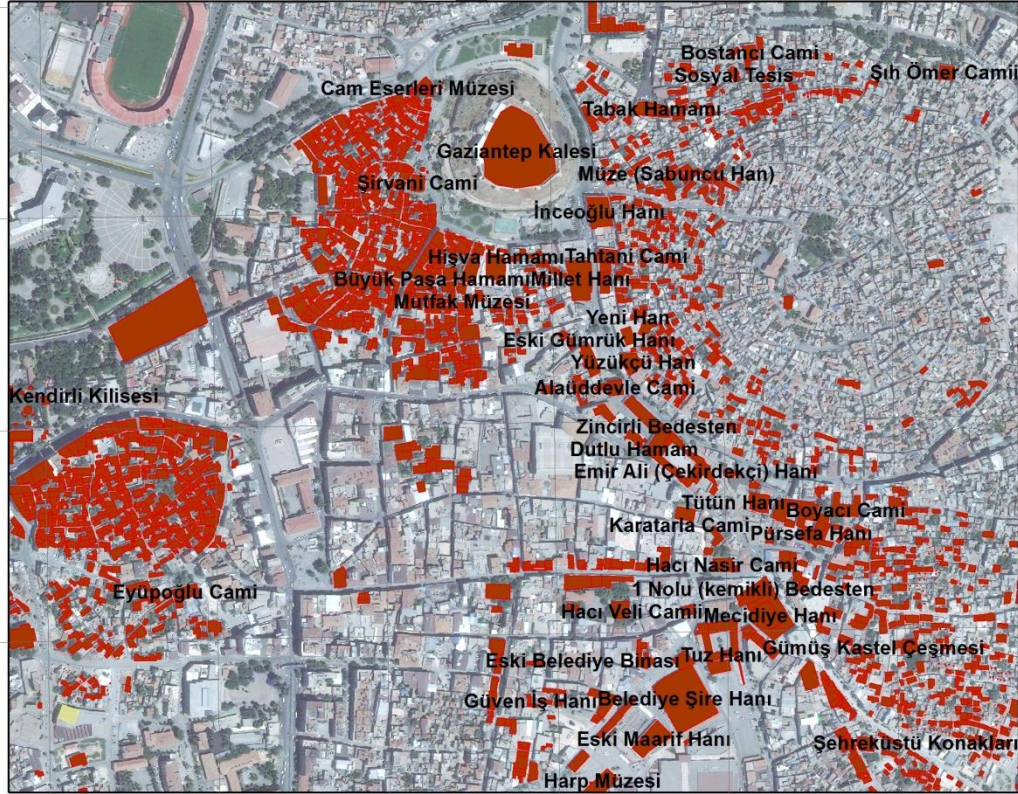
Gaziantep'in başlıca önemli tarihi peyzaj alanları kaleler, höyükler, yerleşim dokusu ve yeşil alanlarıdır. Başlıca kaleleri Gaziantep kalesi, Ravanda kalesi, Rumkale, Soldağı Kalesi ve Telli kalesi olup, kentin merkezinde bulunan Gaziantep kalesi ve çevresi halen korunmaktadır (Şekil 1). Kale çevresinden başlayan kültür yolu üzerinde 18 Han, 9 Cami, 4 Hamam, Mevlevihane ve daha birçok taşınmaz kültür mirası ile toplam 40 eser bulunmaktadır. Gaziantep kentsel sit sınırları Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 17.07.1987 tarihli ve 3579 sayılı kararıyla belirlenmiş olup kale ve çevresindeki ana ticari dokuyu içine alan hanlar bölgesi ve kentin batısında kalan konut ve ibadet yapılarının bulunduğu mahalleri içine alan bölge korunmaktadır (Şekil 2.).

Şekil 1. Gaziantep'in Tarihi Alanları

Geleneksel yerleşim alanlarında bulunan binalar genelde bir ya da iki katlı olup, üç katlı olanlara da rastlanmaktadır. Bu tür özelliklere sahip olan geleneksel Antep evleri bugün şehir merkezinde, Eyüboğlu Mahallesi, Türktepe Mahallesi, Tepebaşı, Bostancı ve Kozluca Mahalleleri, Şhreküstü semti ve Kale civarında bulunmaktadır. Geleneksel Antep Evleri; havara veya keymih adı verilen yumuşak kalkerli taşlardan kalın olarak

yapılır. Gaziantep tarihi kent bölgesine bakıldığında kentin peyzaj karakter tipi değişmeye de arkeolojik sit alanları kuverterner jeoloji formasyonuna ait 7. sınıf kırmızımsı kahverengi topraklar üzerinde bulunmaktadır. Dülük antik kenti ise bir kısmı karışık ormanlar içinde kalan eosen formasyonuna ait topraklarda bir kısmı ise tarım alanları içerisinde kalmıştır.

Şekil 2. Gaziantep Hanlar Bölgesi

İlde diğer tarihi alanlar antik kentler olup bunları Dülük, Belkıs/Zeugma, Yesemek ve Sakçagözü olarak belirlemek mümkündür. Dülük Antik Kenti Gaziantep kent merkezinin 10 km Kuzeyinde olup Dülük köyünde bulunmaktadır ve tarihi İpek Yolu üzerinde yer almaktadır. Dülük antik kentinin bulunduğu alan peyzaj değeri açısından önemli olup Tabiat parkı olarak tescil edilmiştir. Zeugma Gaziantep'in Nizip ilçesinin 10 km doğusunda Fırat nehri kenarında kurulmuştur. Sakçagözü ise Gaziantep- Adana karayolu üzerinde yer almaktadır.

4.SONUÇLAR

Gaziantep kenti geçmişten günümüze tarihi zenginliklerini koruyan ve yok edilmemesi gereken kritik bir kaynaktır. Değişim ve korumayı dengelemeye çalışan kültürel peyzaj alanlarının korunması konut, ticaret ve sanayi, turizm, çevre, rekreasyon, ulaşım, vb. ile ilgili yerel politikaların tamamlayıcısı olmakla birlikte, sürdürülebilir gelişmenin yaratılması için katalizör bir rol üstlenebilmektedir. Bu araştırmada Gaziantep kentinin tarihinin kent kimliğine etkisini incelemek ve peyzaj tipleri açısından irdelenmesi amaçlanmıştır.

Gaziantep'in kültürel peyzajına ilişkin gerçekleştirilen mevcut durum analizi, sayısal haritaların hazırlanması ve peyzaj karakter tiplerinin belirlendiği çalışmada coğrafi bilgi sistemleri kullanılarak kentteki fonksiyon ve alan kullanımlarına ilişkin bilgiler elde edilmiştir. Tarihi peyzaj değerleri olarak sivil mimarlık örnekleri, arkeolojik buluntular (kale, höyük), anıtsal yapılar (cami, kilise) gösterilebilir. Mimari dokunun en önemli örneklerinden olan Şehreküstü konakları restorasyon uygulama projeleri Mayıs 2013 yılında tamamlanmıştır. Yapılar restorasyondan sonra Kütüphane, Kültür evi, Bayan okuma salonu ve el sanatları merkezi olarak kullanılmaktadır.

Kentin yeni gelişme alanları ile tarihi kentsel peyzaj arasında bir süreksizlik ve kopuş yaşanmaktadır. Tarihi kent merkezinde buluna hanlar bölgesi ve Gaziantep kalesini içine alan bölgede Kültür yolu projesi düşünülmektedir ve burası koruma altına alınmalıdır. Kültür yolu üzerinde 18 Han, 9 Cami, 4 Hamam, Mevlevihane ve daha birçok taşınmaz kültür mirası ile toplam 40 eser bulunmaktadır. Ayrıca kültür yolu için yayalaştırma uygulanabilir ve kentsel sit alanı özel taşıt trafiğinden arındırılabilir. Tarihi kent merkezinde yer alan sivil mimarlık örnekleri ve anıtsal yapılardan oluşan mimari değerler üzerindeki kentsel gelişme baskıları azaltılmalıdır. Ayrıca Dülük antik kenti 1. Arkeolojik sit alanı yapılarak şehre yakınlığından dolayı birçok olumsuz etkiye karşı korunma tedbirleri alınmalıdır.

KAYNAKLAR

Atik, M. ve Ortaçesme, V. 2010. Peyzaj Karakter Analizi Yöntemi ile Antalya Side Bölgesi Kültürel Peyzajlarının Karakter Analizi, TÜBİTAK 108Y345 nolu proje raporu, 102s.

COUNCIL OF EUROPE, The European Landscape Convention (STE n°176). <http://www.coe.int> (2000).

Lynch, K. 1960. *"The Image of the City"*, The M.I.T Press, Cambridge.

Url-1, 2015, Gaziantep ili 2014 yılı çevre durum raporu, Çed ve Çevre İzinleri Şube Müdürlüğü, Gaziantep

Url-2, TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu, il ve ilçe nüfus göstergeleri http://www.tuik.gov.tr/yillik/Ist_gostergeler.pdf